

Djurayeva Buvsara Abdumannonovna,
T.N.Qori Niyoziy Nomidagi O'zbekiston Pedagogika
Fanlari ilmiy tadqiqoti instituti tayanch doktoranti

BO`LAJAK TABIIY FANLAR O`QITUVCHILARINING AXBOROT TEKNOLOGIYALARI BILAN ISHLASH MEDIA KO`NIKMASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINING XORIJIY VA MAHALLIY TAJRIBALARINING TAHLILI

UO`K: 371.123

DJURAYEVA B.A. BO`LAJAK TABIIY FANLAR O`QITUVCHILARINING AXBOROT TEKNOLOGIYALARI BILAN ISHLASH MEDIA KO`NIKMASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINING XORIJIY VA MAHALLIY TAJRIBALARINING TAHLILI

Maqolada pedagogika oliy ta`lim muassasasi talabalarining ommaviy axborot vositalari bilan ishslash ko`nikmasini shakllantirish bo'yicha ko'plab xorijiy va mahalliy mediapedagog olimlari tomonidan tadqiqotlarining natijalari muhokama qilingan. Mazkur ilmiy tadqiqot ishlarida mediakompetentlikning mohiyati, pedagogik salohiyati va ta`lim jarayonida turli axborot kommunikatsion texnologiyalardan foydalanish shartlari keltirilgan. Bo`lajak o'qituvchilar ulardan foydalanishga tajribalarning tahlili haqida fikr yuritilgan.

Tayanch so'z va tushunchalar: media, ko`nikma, mediasavodxonlik, mediata`lim, mediakompetensiya, mediamadaniyat, metodika, metodologiya, pedagogika, ta`lim, tarbiya, axborot, kommunikatsiya, texnologiya, televizor, ijtimoiy tarmoqlar, internet, OAV, masofaviy ta`lim.

ДЖУРАЕВА Б.А. АНАЛИЗ ЗАРУБЕЖНОГО И ОТЕЧЕСТВЕННОГО ОПЫТА МЕТОДИКИ РАЗВИТИЯ МЕДИА НАВЫКОВ РАБОТЫ С ИНФОРМАЦИОННЫМИ ТЕХНОЛОГИЯМИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ЕСТЕСТВОЗНАНИЯ

Рассмотрены исследования многих зарубежных и отечественных ученых-медиапедагогов по формированию у студентов педагогического вуза навыков работы со средствами массовой информации и их раскрытие в своей научно-исследовательской работе сущности медиакомпетентности анализ педагогического потенциала и условий использования различных информационно-коммуникационных технологий в образовательном процессе, рассматриваемых как средство формирования будущих педагогов к их использованию.

Ключевые слова и понятия: медиа, навыки, медиаграмотность, медиаобразование, медиакомпетентность, медиакультура, методология, методика, педагогика, образование, воспитание, информация, коммуникация, технологии, телевидение, социальные сети, Интернет, СМИ, дистанционное обучение.

DJURAYEVA B.A. ANALYSIS OF INTERNATIONAL AND LOCAL EXPERIENCE OF NATURAL SCIENCES' FUTURE TEACHERS IN THE DEVELOPMENT OF MEDIA SKILLS IN WORKING WITH INFORMATION TECHNOLOGIES

The research of many foreign and domestic scientists-media educators regarding pedagogical university students skills for working with the media formation and their disclosure in their research work of the essence of media competence analysis of pedagogical potential and conditions for the use of various information and communication technologies in the educational process, considered as a means of forming the readiness of future teachers to use them.

Key words ad concepts: media, skills, media literacy, media education, media competence, media culture, methodology, methodology, pedagogy, education, upbringing, information, communication, technology, television, social networks, Internet, mass media, distance learning.

Kirish.

Davlat taraqqiyoti va jamiyat ravnaqi ko`p jihatdan uning intelektual potensiyali bilan belgilanadi. Chunki ilmiy potensiyali yuqori darajada rivojlangan mamlakat barcha sohalarda doimo ilg`or bo`ladi. Shuning uchun mamlakatimizda ta`lim tizimini tubdan isloh qilish davlat ahamiyatiga molik bo`lgan ustuvor vazifa sifatida yondashilib, katta e`tibor qaratilyapti. Yuqori malakali mutaxassis kadrlarni tayyorlashga erishish uchun ta`lim jarayonini tashkil qilish va boshqarishning o`ziga xos talablari mavjud. Birinchingidan, o`quvchi talabalarning kasbiy bilimlarini o`zlashtirish darajasi davlat ta`lim standartlari talablariga mosligini ta`minlash bilan bog`lq. Ikkinchidan, o`quvchi talabalarning mustaqil ijodiy faolligini davlat ta`lim standartlarida belgilangan bilim, ko`nikma va malakalar doirasini to`liq qamrab olishga erishish. Jamiyatning butarzda jadal rivojanishi, yuqori malakali kadr-larga bo`lgan ehtiyoji o`qituvchidan intelektual qobiliyatlarini namoyon qilgan holda, ijtimoiy talablarni qondirishni taqozo etmoqda.

O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktyabrdagi "Raqamli O`zbekiston-2030" stategeyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to`g`risida"gi PF-6079 sonli Farmoniga asosan mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotni faol rivojlantirish, barcha tarmoqlar va sohalarda, eng avvalo, davlat boshqaruvi, ta`lim, sog`liqni saqlash va qishloq xo`jaligidagi zamonaviy kommunikatsion texnologiyalarini keng joriy etish bo`yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Respublikada raqamli industriyani jadal rivojlantirish, milliy iqtisodiyot tarmoqlarining raqo-

batbardoshligini oshirish, shuningdek, 2017-2021 yillarda O`zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo`nalishi bo`yicha Xarakatlar strategiyasini "Ilm, ma`rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturida belgilangan vazifalar ijrosini ta`minlash maqsadida:

Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vaziligi, Maktabgacha ta`lim vazirligi, Xalq ta`limi vazirligi va sog`liqni saqlash vazirligi bilan birgalikda 2020 yil yakuniga qadar 13 ta namunaviy tumanlarda IT infratuzilmasini yaratishni, kompyuter uskunalari bilan jihozlanishni nazarda tutgan holda maktabgacha va umumta`lim maktablari hamda sog`liqni saqlash muassasalaini raqamlashtirishni yakunlash bo`yicha choralar ko`rish, shuningdek, axborot tizimlarini joriy etish va mas`ul xodimlarni o`qitishni tashkil etsin, deb ta`kidlanadi¹.

Mavzuninig dolzarbliyi. Bo`lajak tabiiy fanlar o`qituvchilarining o`z mutaxassislik fanini o`qitishda metodik tayyorgarligini takomillashtirishda ta`lim jarayonini maqsadga muvofiq tarzda tashkil etishda, bu jarayonning maqsadi, vazifalarini yaxshi tushunishlarida, innovatsion ta`lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini va raqamli texnologiyalarni har tomonlama chuqur o`zlashtirishlari zarur bo`ladi. Zamonaviy axborot jamiyatida media ta`lim, ta`lim jarayonida mediadan foydalanish, zamonaviy o`qituvchining ommaviy axborot vositalari bilan ishslash ko`nikmasini shakllanishda, ommaviy

¹ O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktyabrdagi "Raqamli O`zbekiston-2030" stategeyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora tadbirlerini to`g`risida"gi PF-6079-tonli Farmoni. - <https://lex.uz/ru/docs/-/5030957>

axborot vositalari yordamida ta'lim mohiyatini, ochib berish, pedagogik salohiyatining oshishi va turli ommaviy axborot vositalaridan foydalanish shartlarini tushunishiga, ta'lim jarayonida (axborot texnologiyalari, Internet, ijtimoiy tarmoqlar, ekran san'ati, televizor, reklama, interaktiv o'yinlar, kompyuter animatsiyasi va boshqalar), pedagogik modellar va ulardan foydalanishga tayyorligini shakllantirish vositasi sifatida qaraladi. Shuning uchun bo'lajak tabiiy fanlar o'qituvchilarining axborot texnologiyalari bilan ishslash ko`nikmasini rivojlantirish orqali ularning mediakompetentligini rivojlantirish masalasi ilm oldida turgan dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Bunda zamonaviy ilmiy texnikaviy taraqqiyot talablariga mos holda, bo'lajak tabiiy fanlar o'qituvchilarining media borasidagi bilimlarini takomillashtirish orqali mediakompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillshtirish pedagogik yo`nalishdagi tadqiqotlar ichida muhim ahamiyatga ega.

Mavzu bo'yicha ilmiy izlanishlarning qisqacha tahlili.

Bo'lajak o'qituvchilarining o'z mutaxassislik fanini o'qitishda metodik tayyorgarligini takomillashtirishda ta'lim jarayonini maqsadga muvofiq tarzda tashkil etishda, bu jarayonning maqsadi, vazifalarini yaxshi tushunishlarida, innovatsion ta'lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini va raqamlı texnologiyalarni har tomonlama chuqur o'zlashtirishlari zarur bo'ladi. Zamonaviy axborot jamiyatida media ta'lim, ta'lim jarayonida mediadan foydalanish, zamonaviy o'qituvchining ommaviy axborot vositalari bilan ishslash ko`nikmasini shakllantishda, ommaviy axborot vositalari yordamida ta'lim mohiyatini, ochib berish, pedagogik salohiyatining oshishi va turli ommaviy axborot vositalaridan foydalanish shartlarini tushunishiga, ta'lim jarayonida (axborot texnologiyalari, Internet, ijtimoiy tarmoqlar, ekran san'ati, televizor, reklama, interaktiv o'yinlar, kompyuter animatsiyasi va boshqalar), pedagogic modellar va ulardan foydalanishga tayyorligini shakllantirish vositasi sifatida qaraladi¹.

¹ Федоров А.В. Медиаобразование в зарубежных странах. Монография. -Таганрог: Изд-во. Кучма,2003. - С. 238.

Mustaqil davlatlar hamdo'tligi mamlakatlari olimlaridan A.V. Sharikov², T.I. Myasnikova³, A.V. Fedorov⁴, A.A. Milyutina⁵, E.Yu. Nikitina⁶, G.B. Onkovich, O.A. Imanova⁷, M.S. Shablin⁸, B.A. Iskakov⁹, N.V. Zmanovskaya¹⁰, D.A. Mezentseva¹¹ va boshqalar mediata'limni tashkil etish bo'yicha salmoqli izlanishlar olib borishgan.

Zamonaviy ta'lim o tezkor va shiddat bilan rivojlanib borayotgan bir davrda talabalarning nafaqat bilim, balki media bo'yicha ko`nikma va malakalarni egallash darajasiga bog'liq. Shu bois pedagogika oliv ta'lim muassalari talabalarining mediakompetentligini rivojlantirish muammosi bo'yicha qator ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Jumladan, O'zbekiston Respublikasida

² Шариков А.В. Концепция медиаобразования во второй ступени средней образовательной школы. М.: Академия педагогических наук СССР, 1991. 23 с.

³ Мясникова Т.И. Развитие медиакомпетентности студентов университета. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. - Оренбург. 2011.

⁴ Федоров А.В. Развите медиакомпетенности и критического мышление студентов педагогического вуза. МОО ВПП ЮНЕСКО Информация для всех. 2007. - С. 616.

⁵ Никитина Е.Ю, Милютина А.А. Формирование медиакомпетенции младших школьников на уроках русского языка. Монография. – М.: 2015. 202 С.

⁶ Онкович Г.В. Концептуальное поле украинских учебных программ медиаобразовательной направленности // Медиаобразование, 2013. С. 73-82.

⁷ Иманова О.А. Методика развития деятельностной компоненты медиакомпетентности учащихся старших классов средствами информационных технологий автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – Киров: 2010.

⁸ Шаблин М.С. Педагогическая технология формирования медиакомпетентности студентов педвузов средствами анимационной композиции; автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – Краснодар: 2012.

⁹ Исаков Б.А. Развите медиакомпетентности учителей в условиях ресурсного центра. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – Барнаул: 2013. - С.24.

¹⁰ Змановская Н.В. Формирование медиа образованности будущих учителей: дис ...канд. пед.наук. – Иркутск: 2004. - С.15.

¹¹ Мезенцева Д.А. Формирование медиакомпетенции у студентов из кир в процессе самостоятельной учебной работы с текстами англоязычных сми. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. - Санкт-Петербург: 2015.

mediata`lim muammolari S. Beknazarova¹, Ya. Mamatova va S. Sulaymanova² lar boshqa bir qancha olimlar tomonidan o`rganilib, ilmiy-metodik asoslari ishlab chiqilgan. S.S. Babadjonov³, pedagogika oliy ta`lim muassasalarida «informatika va axborot texnologiyalari» fanini o`qitish jarayonida talabalarning mediakompetentligini rivojlantirish texnologiyasi pedagogik muammo sifatida o`rganilgan.

O`qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi hamda kompetentligi muammosi R.G. Isyanov⁴, N.A. Muslimov⁵, A.X. Maxmudov⁶ va boshqa bir qancha olimlar tomonidan o`rganilgan.

Ta`limda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish muammolari N.I. Taylaqov⁷, U.Yu. Yuldashev, M.E. Mamarajabov va S.K. Tursunov⁸ va boshqa bir qancha olimlar tomonidan tadqiq etilgan.

Ammo pedagogika oliy ta`lim muassasalarida «Ta`limda va axborot texnologiyalari» fanini o`qitish jarayonida bo`lajak tabiiy fanlar o`qituvchilarning axborot texnologiyalari bilan ishlash ko`nikmasini rivojlantirish metodikasini yaratishga extiyoj bor.

Respublikamiz oliy ta`lim muassasalarida “Ta`limda axborot texnologiyalari” fanini o`qitish tizimini takomillashtirish bo`yicha bir qancha

¹ Бекназарова С.С. Медиаобразование для подготовки преподавателей: создание потенциала для информационного общества. Монография. - Т.: Фан, 2016. 106-С.

² Mamatova Ya., Sulaymanova S., O`zbekiston mediate`lim taraqqiyoti yo`lida. O`quv qo`llanma. - Tashkent: Extremum-press, 2015. 94 b.

³ Babadjonov S.S., Pedagogika oliy ta`lim muassasalarini talabalarning mediakompetentligini rivojlantirish texnologiyasi. // Pedagogika fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya avtoreferati. - Toshkent: 2018.

⁴ Исянов Р.Г. Кластерный подход в формирование модульной компетентности преподавателей высших образовательных учреждений. - Т.: ТГПУ, 2014. - С.69.

⁵ Muslimov N.A., Kasb ta`limi o`qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari: Ped.fan. dok... dis. Avtoreferat. -T.: 2007. - 47 b.

⁶ Maxmudov A.X. Bo`lajak magistrlarni kompetentli tayorlashning didaktik ta`minotini takomillashtirish. Pedagogika fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. – Т.:2017.

⁷ Taylaqov N. I. Uzlusiz ta`lim tizimi uchun informatikadan o`quv adabiyotlari yangi avlodini yaratishning ilmiy pedagogic asoslari. - Т.: O`zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2005. 160 b.

⁸ Yuldashev U.Y, Mamarajabov M. E, Tursunov S.k. Pedagogik Web-dizayn. O`quv qo`llanma. - Т.: Voris, 2013.

pedagogik tadqiqotlar mavjud. Ammo, “Ta`limda axborot texnologiyalari” fanidan bo`lajak tabiiy fanlar o`qituvchilarining axborot texnologiyalari bilan ishslash mediako`nikmasini rivojlantirish uchun o`quv metodik qo`llanmalar yaratishning asosiy komponentlarini to`liq qamrab oladigan tizimli tadqiqotga ehtiyoj mavjud. Shu ma`noda, Respublikamiz pedagogika oliy ta`lim muassasalari uchun o`qitish metodikasini yaratish mazmunini takomillashtirish va mayjud o`qitish metodikasi hamda texnologiyalarini qayta ko`rib chiqishni taqozo etadi.

Maqolaning ilmiy yangiligi. Bo`lajak o`qituvchilarning axborot texnologiyalari bilan ishslash ko`nikmasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish bo`yicha ko`plab xorijiy va mahalliy mediapedagog olimlari tomonidan tadqiq qilinishi va ularning o`z ilmiy tadqiqot ishlarida mediata`limning mohiyatini ochib berishi, pedagogik salohiyati va ta`lim jarayonida turli axborot kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanish shartlari, bo`lajak o`qituvchilar ulardan foydalanishga tayyorligini shakllantirish vositasи sifatida o`rganilgan, ammo aynan “Bo`lajak tabiiy fanlar o`qituvchilarining media ko`nikmalarini rivojlanritish metodikasi” yetarli darajada o`rganilmagan.

Tadqiqotning maqsadi: Bo`lajak tabiiy fanlar o`qituvchilarning axborot texnologiyalari bilan ishslash ko`nikmasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishdan iborat.

Tadqiqotning ob`ekti: Bo`lajak tabiiy fanlar o`qituvchilarning axborot texnologiyalari bilan ishslash ko`nikmasini rivojlantirish jarayoni.

Tadqiqotning predmeti: Bo`lajak tabiiy fanlar o`qituvchilarning axborot texnologiyalari bilan ishslash ko`nikmasini rivojlantirish metodikasining shakl, usul va vositalari tashkil etadi.

Tadqiqotda tizimlilik, qiyosiy-mantiqiy tahlilidan foydalanildi.

Tadqiqotning usullari: Tadqiqotda mavzuga oid ilmiy manbalar, didaktik materiallar, DTS, o`quv reja va dasturlari, o`quv-me`eriyl hujjatlar, darslik va o`quv-metodik adabiyotlarni o`rganish va tahlil qilish; suhabat, kuzatish, anketa, test, pedagogik tajriba-sinov metodlaridan foydalanildi.

Asosiy qism Ta`lim tizimida olib borilayotgan tub islohotlar har bir shaxsdan bilim, yug-

sak madaniyat, yuqori malaka, ijodkorlik, jamiyat oldida mas'uliyatni his etishni talab qiladi.

Media-ta'lism dasturining asosiy bo'limlari («media agentliklari», «media kategoriyalari», «media texnologiyalari», «media tili», «media vakillik» va «media auditoriyasi» kabi media-ta'limning asosiy tushunchalarini o'rganish bilan bog'liq).

Bugungi kunda ta'lism samaradorligini oshirish bilan bevosita aloqador bo'lgan bir qator hozirgacha yechimini topmagan muammolar mavjud. Bu muammolar ta'lism sohasini axborotlashtirish, zamonaviy axborot texnologiyalari sohasida pedagog kadrlar tayyorlash, pedagoglarning zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalardan foydalanish malakasining yetarli emasligi bilan bog'liq bo'lmoqda. Bu muammolarning muhim qirralaridan biri sifatida pedagoglarning o'zlaridagi ta'limgi axborotlashtirishga bo'lgan munosabatlarini ko'rsatish mumkin. Shu narsani ta'kidlash joizki, axborotlashtirish sharoitida pedagogning roli yanada oshadi¹.

Hozirda ta'lism muassasalarini zamonaviy kompyuter va telekommunikatsiya texnologiyalari asosida jihozlanmoqda. Bu o'z navbatida pedagoglarning o'z mehnat faoliyatlariga yangicha yondashuvlarini talab etadi. O'quv jarayonida yangi texnologiyalarni joriy etilishi, o'qituvchini texnik vositalar tomonidan siqib chiqishga emas, balki uning vazifalari, rolini o'zgartiradi, o'qituvchilik faoliyatining murakkablashuviga olib keladi.

Dunyoda mediakompetentlikni rivojlantirishning asosiy bosqichlari sifatida quyidagilar e'tirof qilinadi:

Bular zaruriy o'quv integratsiyasini media ta'lism bilan amaliyotini boshladi. Media ta'lism san'at, geografiya va ijtimoiy fanlarga kiritildi.

Sharikov A. V, «Mediata'lism» tushunchasini aniqlash media ta'limgi «ta'lism nazariyasi va amaliyotida muayyan va avtonom bilimlar sohasining bir qismi sifatida ko'rildigan zamonaviy ommaviy axborot vositalarini o'zlashtirish uchun nazariya va amaliy ko'nikmalarga o'rgatish» deb ta'riflaydi; matematika, fizika, geografiya va shu kabi boshqa sohalarni o'qitishda yordamchi

vositalardan foydalanishdan ajralib turishi kerak deb ta'kidlaydi.

Kontseptual asos: ijtimoiy-madaniy nazariya, «tanqidiy fikrlash» rivojlanish nazariyasi elementlari, semiotik, madaniy, axloqiy va ekologik media ta'lism nazariyalari. Madaniy komponent (ommaviy axborot vositalarining rivojlanishi natijasida media shakllanishi zarurati) va ijtimoiy komponent (ommaviy axborot vositalarining pedagogikasidan xabardorlik ijtimoiy rolining ahamiyati), A.V. Sharikov kontseptsiyasiga ko'ra, ommaviy axborot ta'liming ijtimoiy-madaniy nazariyasining asosiy qoidalari:

- media rivojlanishi tabiiy ravishda har bir yangi sohada yangi tashkilotning boshqaruva tizimining bir qismi paydo bo'lishi bilan bog'liq maxsus kasb-hunar ta'limi zarurligiga olib keladi;
- ommaviy axborot vositalarining ommaviligidini hisobga olgan holda, mutaxassislar, birinchi navbatda, maxsus media-(disciplin-modul) larning o'qituvchilari aholining keng qatlamlarini media tiliga o'rgatish kerakligini;
- ushbu tendentsiya jamiyatda ommaviligi axborot vositalarining roli tobora kuchayib borayotganidan va natijada media-ta'lism jarayonini yanada rivojlantirishida mediapedagoglarga ishonishligini ta'kidlaydi.

Ta'limga mediata'limgi joriy qilishning maqsad va vazifasi quyidagilardan iborat:

- shaxsning ijtimoiy-madaniy rivojlanishida, ommaviy axborot vositalarining roli;
- auditoriyani aloqa nazariyasining asosiy tushunchalari va qonunlari bilan tanishtirish;
- ommaviy axborot vositalari auditoriyasini qabul qilish va tushunishni rivojlantirish;
- ommaviy axborot vositalarini tahlil qilish, talqin qilish, baholash, auditoriyani tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish;
- o'quvchilarning media-kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirish.

Tashkiliy shakllar: Ta'lism muassasasining o'ziga xos xususiyatlarini (masalan, tabiiy fanlarga ixtisoslashtirilgan maktablarda), uzluskiz ta'lism tizimidagi turli bosqichlarning o'zaro bog'liqligini (masalan, talabalarning kasbiy tayyorgarligini) hisobga olgan holda media-ta'lism bazasi (Profil) va kengaytirilgan kurslari orqali shakllantiriladi.

¹ [https://www.researchgate.net/publication/314724552\[62-C\]](https://www.researchgate.net/publication/314724552[62-C])

Media ta'lim usullari quyidagilarga ko'ra tasniflanishi mumkin, olingen bilim manbalari:

- og'zaki (ma'ruza, hikoya, suhbat, tush-untilish, munozaralar);
- ko'rgazmali (mediatekstlarning tasvirlari va namoyishi);
- amaliy (media materiallarida turli xil amaliy vazifalarni bajarish).

Kognitiv faoliyat darajasiga ko'ra:

- tushuntirish (o'qituvchi tomonidan ommaviy axborot vositalari haqida aniq ma'lumot, auditoriya tomonidan ushbu ma'lumotni qabul qilish va assimilyatsiya qilish);
- reproduktiv (media materiallarida turli mashqlar va topshirqlarni o'qituvchi tomonidan ishlab chiqilishi va qo'llanilishi, o'quvchilarining o'r ganishi uchun hal qilish usullari);
- muammoli (tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun muayyan vaziyatlarni yoki ommaviy axborot vositalarini muammoli tahlil qilish);
- qisman qidirish yoki evristik, tadqiqot (tadqiqot va ijodiy faoliyatni tashkil etish). Shu bilan birga, turli xil ijodiy vazifalarni o'z ichiga olgan nazariy va amaliy mashg'ulotlar ustunlik qiladi.

T.N.Myasnikova o`zining "Universitet talabalarining mediakompetntligini rivojlantirish" nomli tadqiqot ishida mediakompetentlik shaxsnинг media bilan muloqotga yakka tartibdagi (individual) tayyorligini tavsiflovchi (xarakterlovchi) talabaning formal va noformal ta`lim jarayonida shaxsiy-sub`ektiv o`zlashtirishlari natijasidir, deb qayd etgan.

U universitet talabalarining mediakompetentligi rivojlanish ko'rsatgichlarini quyidagicha izohlagan:

- media haqidagi klassik axborot va innovatsion tarkibiy qismlarni qamrab oladigan media to`g`risidagi bilimlar;
- mediadan repseptiv foydalanishda o'z ifodasini topadigan mediaistemolchilik;
- analitik (tahliliy), refleksiv malakalar, baholovchi argumentatsiya (asoslash) qobiliyatini o`z ichiga oladigan mediatanqid;
- mediaraqobat, u talabaning zamonaviy media muhitning o`zgaruvchanligi va yangiliklari hisobga olish malakasi;

- ta`lim va kasbiy konteksdagi mediamatnlarni loyihalash kreativ malakalari bilan belgilanadi¹.

Ommaviy axborot vositalarining etakchi mutaxassislaridan biri A. V. Fedorov shaxsning media qobiliyatini «uning motivlari, bilimlari, aql-zakovati, qobiliyatları (ko'rsatkichlar: motivatsion, aloqa, axborot vositasi, his-tuyg'ular, interpretatsion baholash, amaliy-operatsion va ijodiy faoliyat), ommaviy axborot vositalarini tanlash, ulardan foydalanish, tanqidiy tahlil qilish, baholash, yaratish va turli shakllarda, shakllar va janrlarda o'tkazish, jamiyatda media faoliyatining murakkab jarayonlarini tahlil qilish» deb belgilaydi.

MDH davlatlarining mediapedagog olimi Fedorov A.V. "Pedagogik oliy ta`lim muassasalari talabalarining mediakompetentligi va tanqidiy tafakkurini rivojlantirish" nomli monografiyasida, pedagogik oliy ta`lim muassasalari talabalarining mediakompetentligi va tanqidiy tafakkurini rivojlantirish masalalari ("Mediata`lim" mutaxassisligi, davlat ro`yhat raqami № 03.13.30 doirasida) mediata`lim va mediasavodxonlikning umumiyligi muammolari kontekstida o`rganilgan².

Mezentseva D.A. o'z ilmiy tadqiqot ishida zamonaviy ommaviy axborot vositasi orqali wiki (Википедия) veb-sayti foydalanuvchilari birgalikda, veb-sahifalar guruhini yaratish, ma'lumotlarni saqlash, tahrirlash, muhokama qilish uchun umumiyligi ish joyini tashkil etish zarurligini ta`kidlaydi.

Wiki-saytlar umumiyligi ish joyiga barcha kerakli hujjatlarni qo'shib, uni papkalar, sahifalar va havolalar tizimi bilan tartibga solish, tahrir qilish (ish joyida ko'rsatilgan har qanday hujjatning o'zgarishi bilan), sharhlar qoldirish va forumdagi munozaralarga kirish uchun loyihalar ustida hamkorlik qilish uchun mo'ljallangan, wikipochna orqali bir-birlariga xabar yuborish mumkin. Shunday qilib, wiki saytida ish joyini yaratib, unga va uning talabalariga qo'shiladi, o'qituvchi

¹ Мясникова Т.И. Развитие медиакомпетентности студентов университета. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. - Оренбург. 2011.

² Федоров А.В. Развите медиакомпетенности и критическое мышление студентов педагогического вуза. МОО ВПП ЮНЕСКО Информация для всех. 2007. - С. 616.

1-jadval. Empirik o`rganish natijalari.

Qo`qon davlat pedagogika instituti		Navoiy davlat pedagogika instituti		Toshkent viloyat Chirchiq davlat pedagogika institute	
Umumiy talabalar soni	Ishtirokchi talabalar soni.	Umumiy talabalar soni	Ishtirokchi talabalar soni	Umumiy talabalar soni	Ishtirokchi talabalar soni
322 ta	291 ta	322 ta	271 ta	250 ta	192 ta
Bo`lajak tabiiy fanlar o`qituvchilarining axborot texnologiyalar bilan ishlash ko`nikmasining rivojlanganligini (%)lar hisobida baholanish ko`rsatgichi					
60-69,9%	70-89,9%	90-100%	60-69,9%	70-89,9%	90-100%
203 ta-69%	52 ta-19%	34 ta- 12%	182 ta-65%	57 ta-21%	32 ta-12%
115 ta-60%	48 ta-25%	29 ta-15%			

ushbu makonda barcha kerakli o`quv materialarini joylashtirish va o`quvchilar tomonidan bajarilgan uy vazifalarini wiki-sayt sahifalarida tekshirish, to`g`rilash va baholash imkoniyatini qo`lga kirilishi haqida fikr yuritgan¹.

Ya. Mamatova, S. Sulaymanovalar tomonidan "O`zbekiston mediata`lim taraqqiyoti yo`lida" o`quv qo`llanma yaratildi. Mazkur o`quv qo`llanma pedagog jurnalistlar o`rtasida muhokama qilish orqali takomillashtiriladigan loyiha sifatida taklif etildi. Qo`llanma yan-gicha ommaviy kommunikatsiyalar sharoitida talaba-jurnalistlarga media va axborot savodxonligi asoslarini o`rgatish orqali ularning kasbiy moslashuvini hosil qilishda ilk urinish sifatida baholanishi zarurligi qayd etildi. Shundagina bo`lg`usi mutaxassis turli mediamaxsulotlari-dagi uyg`unlikni, undagi ko`rsatmalarni, dalil va voqealarning qanday taqdim etilishini anglab yetishi va buni idrok etgan holda o`zi yaratayotgan mediakontent vositasida global axborot makoniga millatning, xalqining muayyan qadriyatlari va dunyoqarashini olib kirishi o`rganilgan. Ya`ni, global media va axborot makonida O`zbekiston xalqlari ovozi, iftixori va shuurini bemalol targ`ib qila olishligi haqida yozilgan².

Babadjonov S.S. pedagogika oliy ta`lim muassasalari talabalarining mediakompetentligini rivojlantirish texnologiyasi nomli dissertatsiyasida amalga oshirgan tadqiqoti shuni ko`rsatdiki, pedagogika oliy ta`lim muassasalari talabalarining mediakom-

petentligini rivojlantirish texnologiyasini ishlab chiqish aynan axborotlashgan jamiyat xususiyatlaridan kelib chiqib, pedagog kadrlarning axborot mediamadaniyatini «Informatika va axborot texnologiyalari» faniga oid mediabilim va u bilan ishlash malakalaridan iborat bo`lib qolmay, balki rivojlangan axborotlashgan dunyoqarash, axborotga yo`nalganlik va shaxsning mediabilim hamda mediatahlil malakalarini emas, balki mediakreativlikni ham nazarda tutadi. Bu esa o`qituvchi mediakompetentligining mazmunini kasbiy pedagogik faoliyat bilan bog`lab, mediasiyosatni amalga oshirish, o`quv dasturlarga media tushunchalarni joriy etish, o`quv-tarbiya jarayonida mediatechnologiyalar dan foydalanish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish tendentsiyalari asosida takomillashtirib borishga zamin yaratdi³.

Tadqiqotning empirik o`rganish natijalari. "Bo`lajak tabiiy fanlar o`qituvchilarining axborot texnologiyalari bilan ishlash ko`nikmasini rivojlantirish metodikasi" media-kompetentligining shakllanganlik darajasini aniqlash maqsadida pedagogik eksperimenti Qo`qon davlat pedagogika instituti, Navoiy davlat pedagogika instituti, Toshkent viloyat Chirchiq davlat pedagogika institutlarida o`tkazildi.

Natjalarga ko`ra (1-jadval), bizga tadqiqot muammosining innovatsion tashkiliy- didaktik shakllarini nazariy-metodologik asoslash, amaliy ishlab chiqish, tajribadan o`tkazish va oliy ta`lim muassasalari talabalarining axborot texnologiyalari bilan ishlash mediako`nikmasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirib amaliyotga

¹ Мезенцева Д.А. Формирование медиакомпетенции у студентов из КНР в процессе самостоятельной учебной работы с текстами англоязычных СМИ. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. - Санкт-Петербург. 2015.

² Mamatova Ya., Sulaymanova S., O`zbekiston mediate`lim taraqqiyoti yo`lida. O`quv qo`llanma. - Tashkent: Extremum-press, 2015. 94 b.

³ Babadjonov S.S., Pedagogika oliy ta`lim muassasalari talabalarining mediakompetentligini rivojlantirish texnologiyasi. Pedagogika fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya avtoreferati. - Toshkent: 2018.

tatbiq qilishdan iborat qilib belgilash imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, bo`lajak tabiiy fanlar o`qituvchilarining mediakompetentligini yanada rivojlantirish uchun rivojlangan davlatlar tajribalaridan foydalanib, o`quv rejalariga media-kompetentlik tushunchalarini yoritib beruvchi fanlarni kiritish va metodik qo`llanmalar yaratish hamda tinglovchilarga, o`quvchilarga yetkazish, mediamadaniyat, mediasavodxonlik va mediata`lim sohalarini rivojlantirish davr talabidir.

Bo`lajak tabiiy fanlar o`qituvchilarinig axborot texnologiyalari bilan ishlash

mediako`nikmalarining rivojlantirishi natijasida ta`lim-tarbiya ishlarini yuqori saviyada tashkil qilishi uchun quyidagi **takliflarni** berishimiz mumkin:

- mashg`ulotlarni davlat ta`lim standartlariga muvofiq holda tashkil qilish va olib borishi;
- darslarlarni zamonaviy pedagogik usullar va ko`rgazmali (mediatekstlarning tasvirlari va namoyishi) asosida tashkil qilishi;
- ta`limni tarbiya bilan uzviy holda olib borish, o`quvchilarning ma`naviy-ma`rifiy ongini shakllantirishda, amaliy (media materiallarida turli xil amaliy vazifalarni bajarishi), mediata`lim usullarida oqilona foydalanishi lozim.

Adabiyotlar ro`yxati:

1. <http://malaka.uz>
2. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 5 oktyabrdagi "Raqamli O`zbekiston-2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora tadbirlari to`g`risida"gi PF-6079-sonli Farmoni. - <https://lex.uz/ru/docs/-5030957>
3. Шариков А.В. Концепция медиаобразования во второй ступени средней образовательной школы. - М.: Академия педагогических наук СССР, 1991. 23 с.
4. Мясникова Т.И. Развитие медиакомпетентности студентов университета. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. - Оренбург. 2011.
5. Федоров А.В. Развите медиакомпетенности и критического мышление студентов педагогического ВУЗа. МОО ВПП ЮНЕСКО Информация для всех. 2007. - С. 616.
6. Никитина Е.Ю, Милютина А.А. Формирование медиакомпетенции младших школьников на уроках русского языка. Монография. – М.: 2015. 202 С.
7. Онкович Г.В. Концептуальное поле украинских учебных программ медиаобразовательной направленности // медиаобразование 2013. М., 2013. С. 73-82.
8. Иманова О.А. Методика развития деятельностной компоненты медиаком-петентности учащихся старших классов средствами информационных технологий автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. –Киров. 2010.
9. Шаблин М.С. Педагогическая технология формирования медиакомпетентности студентов педвузов средствами анимационной композиции; автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. –Краснодар. 2012.
10. Исаков Б.А. Развитие медиакомпетентности учителей в условиях ресурсного центра. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук.-Барнаул. 2013.-С.24.
11. Змановская Н.В. Формирование медиа образованности будущих учителей: дис канд. Пед.наук. -Иркутск, 2004.-С.15.
12. Мезенцева Д.А. Формирование медиакомпетенции у студентов из КНР в процессе самостоятельной учебной работы с текстами англоязычных сми. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. - Санкт-Петербург. 2015.
13. Бекназарова С.С. Медиаобразование для подготовки преподавателей: создание потенциала для информационного общества. // Монография.-Т.: Фан, 2016. 106-С.

14. Mamatova Ya., Sulaymanova S., O`zbekiston mediate`lim taraqqiyoti yo`lida. O`quv qo`llanma. Tashkent: Extremum-press, 2015.94 b.
15. Babadjonov S.S., Pedagogika oliy ta`lim muassasalari talabalarining mediakompetentligini rivojlantirish texnologiyasi. Pedagogika fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya avtoreferati. -Toshkent: 2018.
16. Исянов Р.Г. Кластерный подход в формирование модульной компетентности преподавателей высших образовательных учреждений.-Т.:ТГПУ, 2014.-С.69.
17. Muslimov N.A., Kasb ta`limi o`qituvchisini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari: Ped.fan. dok...dis. Avtoreferat.T, 2007. - 47 b.
18. Maxmudov A.X. Bo`lajak magistrlarni kompetentli tayyorlashning didaktik ta`minotini takomillashtirish. Pedagogika fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. –Т.:2017.
19. Taylaqov N. I. Uzlusiz ta`lim tizimi uchun informatikadan o`quv adabiyotlari yangi avlodini yaratishning ilmiy pedagogic asoslari.-Т.: O`zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2005. 160 b.
20. Yuldashev U. Y, Mamarajabov M. E, Tursunov S. k. Pedagogik Web-dizayn. O`quv qo`llanma.-Т.:Voris, 2013.
21. [https://www.researchgate.net/publication/314724552\[62-C\]](https://www.researchgate.net/publication/314724552[62-C])